

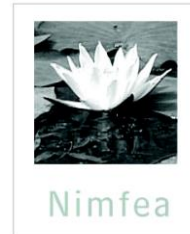
ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007-2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

BIO
Aqua
pro

A Felső-Sebes-Körös (HUHN20004) különleges természetmegőrzési terület fenntartási terve

Debrecen

2014.

Ügyfél

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság

Együttműködő partner

E-BioAqua Pro Környezetvédelmi Szolgáltató és Tanácsadó Kft.
Nimfea Természetvédelmi Egyesület
Trollius Europaeus Természetvédelmi Szolgáltató Betéti Társaság

Vezető szakmai koordinátor

Dr. Magura Tibor

Szakmai koordinátor

Dr. Müller Zoltán
Lesku Balázs
Olajos Péter

Vezető természettudományi szakértő

Dr. Kiss Béla

Vezető agrárgazdálkodási szakértő

Tóth Sándor

Közreműködő szakértők

Dr. Forgács Zoltán
Juhász Krisztina
Molnár Géza
Mizsei Edvárd
Csipkés Roland
Dr. Gulyás Gergely
Hődör István
Sallai R. Benedek

© Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság 2014.

Ez a dokumentáció a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény értelmében szerzői jogvédelem alatt áll. A dokumentáció nyilvános, a megfelelő hivatkozások mellett szabadon felhasználható és terjeszthető!

Tartalomjegyzék

I. Natura 2000 fenntartási terv

1. A terület azonosító adatai	5
1.1. Név	5
1.2. Azonosító kód	5
1.3. Kiterjedés	5
1.4. A kijelölés alapjául szolgáló fajok és/vagy élőhelyek	5
1.4.1. Jelölő élőhelyek	5
1.4.2. Jelölő fajok	5
1.5. Érintett települések	5
1.6. Egyéb védettségi kategóriák	5
1.7. Tervezési és egyéb előírások	6
1.7.1. Természetvédelmi kezelési terv	6
1.7.2. Településrendezési eszközök	6
1.7.3. Körzeti erdőtervek és üzemtervek	6
1.7.4. Körzeti vadgazdálkodási tervek és üzemtervek	6
1.7.5. Halgazdálkodási tervek	7
1.7.6. Vízgyűjtő-gazdálkodási terv	7
1.7.7. Egyéb tervek	7
2. Veszélyeztető tényezők	8
3. Kezelési feladatok meghatározása	9
3.1. Természetvédelmi célkitűzés, a terület rendeltetése	9
3.2. Kezelési javaslatok	9
3.2.1. Élőhelyek kezelése	9
3.2.2. Élőhely-rekonstrukció és élőhelyfejlesztés	14
3.2.3. Fajvédelmi intézkedések	14
3.2.4. Kutatás, monitorozás	14
3.2.5. Mellékletek	16
3.3. A kezelési javaslatok megvalósításának lehetséges eszközei a jogi háttér és a tulajdonviszonyok függvényében	17
3.3.1. Agrártámogatások	17
3.3.2. Pályázatok	19
3.3.3. Egyéb	19
3.4. A terv egyeztetési folyamatának dokumentációja	19
3.4.1. Felhasznált kommunikációs eszközök	19
3.4.2. A kommunikáció címzettjei	20
3.4.3. Egyeztetés hatósági és területi kezelő szervekkel	20

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007-2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

I. Natura 2000 fenntartási terv

1. A terület azonosító adatai

1.1. Név

Tervezési terület neve:	Felső-Sebes-Körös különleges természetmegőrzési terület (kTT)
-------------------------	---

1.2. Azonosító kód

Tervezési terület azonosítója:	HUHN20004
--------------------------------	-----------

1.3. Kiterjedés

Tervezési terület kiterjedése:	517,33 ha
--------------------------------	-----------

1.4. A kijelölés alapjául szolgáló fajok és/vagy élőhelyek

1.4.1. Jelölő élőhelyek

A területen nincs jelölő élőhely.

1.4.2. Jelölő fajok

- Törpecsík (*Sabanejewia aurata*)
- Halványfoltú küllő (*Gobio albipinnatus*)
- Német bucó (*Zingel streber*)
- Vágó csík (*Cobitis taenia*)
- Széles durbins (*Gymnocephalus baloni*)
- Szivárványos ökle (*Rhodeus sericeus amarus*)
- Balin (*Aspius aspius*)
- Erdei szitakötő (*Ophiogomphus cecilia*)
- Tompa folyamkagyló (*Unio crassus*)

1.5. Érintett települések

Hajdú-Bihar megye: Komádi, Körösszakál, Körösszegapáti, Magyarhomorog

Békés megye: Biharugra, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Vésztő

A tervezési terület által érintett helyrajzi számok listáját az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről szóló 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet (a továbbiakban: KvVM rendelet) tartalmazza. A Natura 2000 területek által érintett helyrajzi számokat és így a Natura 2000 jogi státuszt is a KvVM rendelet rögzíti, térképi megjelenítéssel is. A jogi jelleg a megosztással keletkező utód helyrajzi számokra is kiterjed.

1.6. Egyéb védettségi kategóriák

A tervezési terület az Országos ökológiai hálózat ökológiai folyosó (78%) övezetének része.

1.7. Tervezési és egyéb előírások

1.7.1. Természetvédelmi kezelési terv

Elfogadott, érvényes természetvédelmi kezelési terv az érintett védett természeti területre nincs, illetve korábban nem készült.

1.7.2. Településrendezési eszközök

- Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat közgyűlésének 13/2010. (IX.17.) önkormányzati rendelete Hajdú-Bihar megye területrendezési tervéről
- Komádi város képviselőtestületének 1/2007 (I.26.) ÖKR. számú rendelete Komádi város Szabályozási tervéről és Helyi Építési Szabályzata
- Békés Megye Önkormányzatának 15/2005. (X.7.) KT számú rendelete Békés megye területrendezési tervéről
- Vésztő város Önkormányzata képviselő-testületének 31/2004 (IX.28.) számú rendelete Vésztő város helyi építési szabályzatáról

1.7.3. Körzeti erdőtervek és üzemtervek

A tervezési területen üzemtervezett erdő nem található.

1.7.4. Körzeti vadgazdálkodási tervek és üzemtervek

I/3. Hajdú-bihari apróvadás körzet vadgazdálkodási terve. Érvényes: 2014-ig. (Országos Vadgazdálkodási Adattár)

I/7. Békési apróvadás körzet vadgazdálkodási terve. Érvényes: 2014-ig. (Országos Vadgazdálkodási Adattár)

Körösmenti Vadásztársaság, Körösszegapáti (vadgazdálkodási egység kódszáma: 09-905510-1-4-1) vadgazdálkodási üzemterve. Érvényes: 2017-ig. Kelt: 2006. december 15. Jóváhagyta: Hajdú-Bihar Megyei MGSzH, Földművelésügyi Igazgatóság, Vadászati és Halászati Osztály.

Bihar Népe Vadásztársaság, Komádi (vadgazdálkodási egység kódszáma: 09-905410-1-4-1) vadgazdálkodási üzemterve. Érvényes: 2017-ig. Kelt: 2006. december 15. Jóváhagyta: Hajdú-Bihar Megyei MGSzH, Földművelésügyi Igazgatóság, Vadászati és Halászati Osztály.

Körösnyágharsányi Vadásztársaság (vadgazdálkodási egység kódszáma: 04-956310-1-4-1) vadgazdálkodási üzemterve. Érvényes: 2017-ig. Kelt: 2006. december 15. Jóváhagyta: Békés Megyei MGSzH, Földművelésügyi Igazgatóság, Vadászati és Halászati Osztály.

Biharugrai Földtulajdonosi Vadászati Társulat (vadgazdálkodási egység kódszáma: 04-951610-1-4-1) vadgazdálkodási üzemterve. Érvényes: 2017-ig. Kelt: 2006. december 15. Jóváhagyta: Békés Megyei MGSzH, Földművelésügyi Igazgatóság, Vadászati és Halászati Osztály.

Körösújfalui Földtulajdonosi Vadászati Egyesület (vadgazdálkodási egység kódszáma: 04-951420-1-4-1) vadgazdálkodási üzemterve. Érvényes: 2017-ig. Kelt: 2006. december 15. Jóváhagyta: Békés Megyei MGSzH, Földművelésügyi Igazgatóság, Vadászati és Halászati Osztály.

1.7.5. Halgazdálkodási tervek

Sebes-Körös (Vízterkód: 00086). 2011. január 1-től 2015. december 31-ig. (jogosult: Körösi Halász Szövetkezet)

1.7.6. Vízyűjtő-gazdálkodási terv

Sebes-Körös alegység vízgyűjtő-gazdálkodási terve – Elfogadás dátuma: 2010.08.01.

1.7.7. Egyéb tervek

Egyéb terv a tervezési területre nem vonatkozik.

2. Veszélyeztető tényezők

Kód	Veszélyeztető tényező neve	Jelentősége (H: nagy, M: közepes, L: alacsony)	Érintett terület nagysága (%)	Milyen jelölő élőhelyre vagy fajra és milyen módon gyakorol hatást?
H01.05	diffúz felszíni vízszennyezés mezőgazdasági, vagy erdészeti tevékenység miatt	M	15	Tompa folyamkagyló (<i>Unio crassus</i>): A vízfolyásokkal közvetlenül érintkező mezőgazdasági területekről bekerülő diffúz szennyezések.
J02.02	hordalékkotrás	M	15	Tompa folyamkagyló (<i>Unio crassus</i>): Vízkárelhárítási célból a mederben végzett mederbiztosítási, iszapolási, kotrási munkák.
J02.06.01	felszíni vízkivétel mezőgazdasági célra	M	15	Tompa folyamkagyló (<i>Unio crassus</i>): Sebes-Körösből történő vízkivétel (pl. a biharugrai és begécsi halastavak vízpótlása) is hatással van a Sebes-Körös vízháztartási viszonyaira.
Kód	Potenciális veszélyeztető tényező neve	Jelentősége (H: nagy, M: közepes, L: alacsony)	Érintett terület nagysága (%)	Milyen jelölő élőhelyre vagy fajra és milyen módon gyakorol hatást?
J02.02	hordalékkotrás	M	15	Vágó csík (<i>Cobitis taenia</i>), széles durbincs (<i>Gymnocephalus baloni</i>), német bucó (<i>Zingel streber</i>): Csökkenti a faj állományát.
K01.02	eliszapolódás, feliszapolódás	M	10	Halványfoltú küllő (<i>Gobio albipinnatus</i>), törpecsík (<i>Sabanejewia aurata</i>), német bucó (<i>Zingel streber</i>), széles durbincs (<i>Gymnocephalus baloni</i>): Az eliszapolódás csökkenti a megfelelő aljzat kiterjedését, így csökkenhet az állomány nagyság.
M0102.	aszály és csapadékmennyiség csökkenése	M	15	Vágó csík (<i>Cobitis taenia</i>), halványfoltú küllő (<i>Gobio albipinnatus</i>), német bucó (<i>Zingel streber</i>), széles durbincs (<i>Gymnocephalus baloni</i>): Az aszály a vízmennyiség csökkenésén keresztül negatívan hat a fajra, csökkenti az életterét.
Kód	Kívülről ható veszélyeztető tényező neve	Jelentősége (H: nagy, M: közepes, L: alacsony)	Érintett terület nagysága (%)	Milyen jelölő élőhelyre vagy fajra és milyen módon gyakorol hatást?
J02.05.04	víztározók	M	15	Tompa folyamkagyló (<i>Unio crassus</i>): A vízgyűjtő határon túli részén nagy számban jelenlévő tározók vízvisszatartása, valamint a tározók természetvédelmi szempontokat figyelmen kívül hagyó üzemeltetése.
XO	államhatáron kívülről érkező veszélyek és hatások	M	15	Tompa folyamkagyló (<i>Unio crassus</i>): A határon túlról érkező, felszíni, ipari eredetű szennyezések hatásai negatívak.

3. Kezelési feladatok meghatározása

3.1. Természetvédelmi célkitűzés, a terület rendeltetése

A Felső-Sebes-Körös különleges természetmegőrzési területté nyilvánításakor az élőhelyvédelmi irányelv 4. cikkének (4) bekezdése alapján a terület természetvédelmi célkitűzései meghatározásra kerültek, valamint kiemelésre kerültek egyes jelölő értékek, amelyeket a kezelés során prioritásként kell kezelni. A Natura 2000 területek célkitűzései és prioritásai a területek hivatalos Natura 2000 adatlapjain (SDF) találhatóak.

A terület természetvédelmi célkitűzése a jelölő állatfajok állományának csökkenésének megállítása és állapotuk javítása a vízgazdálkodáshoz köthető intézkedések révén.

A célok elérését a Sebes-Körös-meder jelenlegi állapotának megőrzése, esetleges javítása, a jó ökológiai és kémiai állapot elérése szolgálja. Ezek az intézkedések a közösségi jelentőségű értékek megőrzését, hosszabb távon pedig állományaik megerősítését segítik.

3.2. Kezelési javaslatok

A Natura 2000 területre vonatkozó természetvédelmi célkitűzések eléréséhez a terület egyes részei eltérő kezelést igényelnek, figyelembe véve az ott előforduló élőhelyeket, fajokat, és az ott jellemző gazdálkodási formákat. A kezelési, fenntartási, és részben az élőhely-rekonstrukciós és fejlesztési javaslatokat ezért a Natura 2000 terület egyes lehatárolt részegységeire, az úgynevezett kezelési egységek (KE) vonatkozóan rendszerezi a fenntartási terv. Az egyes kezelési egységekre nem vonatkoztatható fajvédelmi, kutatási és monitorozási javaslatokat a 3.2.2. - 3.2.4. fejezetben tárgyalja a fenntartási terv.

3.2.1. Élőhelyek kezelése

3.2.1.1. A terület egészére megfogalmazott általános kezelési javaslatok

Az élet- és vagyónbiztonságot figyelembe véve a meder speciális élőhelytípust jelentő elemeinek (palajok, zátonyok, szakadópartok,) illetve a vízparti zonáció (partél – bokorfüzes – ligeterdő) megőrzése a jelölő fajok élő- és szaporodóhelyének biztosítása céljából. A meder és a parti vegetáció jelenleginél kíméletesebb kezelése-fenntartása (kotrások, vízínövényzet irtásának, parti fák és cserjék eltávolításának stb. visszaszorítása).

A folyószakasznak a jelölő folyóvízi fajok (hal, rovar, puhatestű) ökológiai igényeinek megfelelő állapotban való megőrzése, a folyó, mint élőhely védelme az áramlási viszonyok megváltoztatásával, mederduzzasztással, nagymértékű mederalakításokkal, esetleges jövőbeni kanyarátvágással járó átalakításokkal szemben.

A folyó vízminőségének stabil jó szinten tartása érdekében államközi egyeztetés javasolt az érintett Zöld Hatóságok (Debrecen /TIKÖTEVIFE, Oradea /Ag. Prot. Med. Bihor/) együttműködésével.

3.2.1.2. Kezelési egységek (KE)

A kezelési javaslatok esetében élesen el kell választani a kötelező jellegű, jogszabályban előírt korlátozásokat, illetve az önkéntes vállalásokat. A 275/2004 (X. 8.) Kormányrendelet 4.§ 5. pontja alapján „(5) A fenntartási terv a Natura 2000 terület kezelésére vonatkozó javaslatokat, valamint ezek megvalósításának lehetséges eszközeit tartalmazza, és jogszabály eltérő rendelkezése hiányában kötelező földhasználati szabályokat nem állapít meg.”

Az itt megfogalmazott előírások célja, hogy a kezelési egységekben előforduló közösségi jelentőségű értékek, a jelenlegi gazdálkodási gyakorlat és adottságok alapján javaslatot

tegyenek a gazdálkodás kívánatos módjára. Ennek érdekében itt megfogalmazásra kerülnek olyan előírások, amelyek alapul szolgálnak a jövőbeli támogatási programok kidolgozásához. A gazdálkodók számára ezek az előírások a jelen terv alapján kötelezettséget nem jelentenek, betartásuk csak támogatási programon keresztül, önkéntes vállalás formájában válhat csak kötelezővé. A már más jogszabály vagy hatósági eszköz alapján létező előírások esetében azok kötelező jellegét értelemszerűen az azt megalapozó jogszabály, vagy hatósági eszköz támasztja alá, jelen fenntartási terv ezekre az előírásokra csak utalást tesz.

A Felső-Sebes-Körös Natura 2000 területen az előforduló élőhelyek, fontosabb fajok és gazdálkodási módok alapján 3 kezelési egység lehatárolása indokolt, amelyek térképi megjelenítését a 3.2.5 mellékletek fejezet mutatja be. A kezelési egységek lehatárolása a 2013-ban tapasztalt természeti adottságok alapján történt, 1:10.000 alapléptékben. A térképi lehatárolás léptékét figyelembe véve a kezelési egységek határai (különösen nem mesterséges vonalat, pl. szántó, csatorna határ követő egységek esetén) nem szigorúan véve rögzítettek, hanem 10-20 méteres átmeneti sávban értelmezhetők. A kezeléseket, beavatkozásokat gyakorlati tervezésénél emellett figyelembe szükséges venni, hogy a természeti adottságok, élőhelyek spontán változásai miatt a kezelési egységek egymáshoz viszonyított határai megváltozhatnak. A fentiek alapján tehát a kezelési egységek térbeli lehatárolása a fenntartási terv gyakorlati átültetése esetén áttekintő, iránymutató jellegű információnak tekintendő, aminek pontosítását magán a területen, az adott időszak aktuális állapotának megfelelően kell elvégezni.

KE-1 kezelési egység

(1) Meghatározása: Kaszálórétek és mocsárrét jellegű gyepek, valamint zavart üde és száraz gyepek a hullámtéren a töltésláb előterétől a mentett oldali töltéslábig. Továbbá ide tartoznak a földutak, közutak, hidak, műtárgyak, átereszek.

(2) Érintettség vizsgálata

- A kezelési egység meghatározó élőhelytípusai (Á-NÉR 2011 kódok szerint): Jellegtelen üde gyepek (OB); Jellegtelen száraz-félszáraz gyepek (OC); Telephelyek, roncsterületek és hulladéklerakók (U4); Út- és vasúthálózat (U11)
- Natura 2000 élőhelyek: -

(3) Gazdálkodáshoz kötődő kezelési javaslatok

a) Kötelezően betartandó előírások

A kezelési egységbe tartozó gyepek és a hozzájuk kapcsolódó élőhelyfragmentumok esetén a kötelezően betartandó előírásoknál a NATURA 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól szóló 269/2007. (X.18.) Korm. rend. előírásait kell követni.

b) Önkéntesen vállalható előírás-javaslatok

- Fogasolás nem megengedett. (GY09)
- Tárcsázás nem megengedett. (GY10)
- Hengerezés nem megengedett. (GY11)
- Gyepszellőztetés nem megengedett. (GY12)
- Évente az időjárás viszonyoknak és a gyep állapotának megfelelő, természetvédelmi-ökológiai és a gazdálkodási szempontokat egyaránt figyelembe vevő kaszálási terv készítése és egyeztetése a működési terület szerinti nemzeti park igazgatósággal, valamint az így egyeztetett kaszálási terv végrehajtása. (GY79)
- A gyepet évente csak egyszer lehet kaszálni. (GY80)
- A gyepterület kaszálása, szárazítása esetén min. 10 cm-es fűtarló biztosítása. (GY92)

- Fokozottan védett földön fészkelő madárfaj fészkének, fiókáinak megtalálása esetén a betakarítást, illetve a kaszálást azonnal be kell fejezni és haladéktalanul értesíteni kell az illetékes állami természetvédelmi szerv munkatársát. A talált fészkek körül 0,5-1 hektáros védőterületet kell kialakítani a természetvédelmi szerv javaslata alapján. (GY103)
- Az inváziós gyomok virágzásban történő kaszálása kötelező. (GY107)
- A területen trágyadepónia, széna és szalmakazlak elhelyezése tilos. (GY116)

(4) Élőhely-rekonstrukciós és élőhelyfejlesztési javaslatok

A kezelési egységgel kapcsolatosan élőhely-rekonstrukciós és élőhelyfejlesztési jellegű javaslatokat nem adunk meg.

(5) Erdőtelepítésre vonatkozó javaslat

Erdőtelepítésre vonatkozó javaslat nem szükséges. A kezelési egység területének rovására történő erdőtelepítés nem kívánatos.

(6) Gazdálkodáshoz nem köthető javaslat

Gazdálkodáshoz nem köthető jellegű kezelési javaslatok a kezelési egységre vonatkozóan nem merülnek fel.

(7) Kezelési javaslatok indoklása

A kezelési egység területén található gyeptípusok számos védett madárfajnak nyújtanak fészkelőhelyet.

A kaszálás igényét – annak időpontjától függetlenül – a gazdálkodónak be kell jelenteni a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságnál a földön fészkelő madárfajok védelme érdekében. A kaszálás során a madárvédelmi szempontokat figyelembe véve a parcella vagy fogás közepétől a szélek felé haladva javasoljuk végezni (kiszorító kaszálás), 10 cm-es fűtarló biztosításával.

A vízügyi igazgatóság által kezelt ingatlanokon (rézsű, korona, töltéslábak és előtér) bevett kezelési mód a kaszálás, melyet fészkelési időszakban is folytatnak. A fészkelési időszakban alkalmazott kiszorító kaszálás során a gyeptípusok fészkelő fajok egyedei még időben el tudnak menekülni, illetőleg a 10 cm-es fűtarló a fogásban rendszerben megbúvó madarak túlnyomó többségének sértetlenségét is biztosítja. A fentiekben megadott módon végzett kaszálással kezelt gyepekben nagyságrendekkel kisebb a kaszálás miatti elhullás, mint a hagyományos módon végzettekénél (Viszló, 2007).

KE-2 kezelési egység

(1) Meghatározása: Sebes-Körös folyó víztere és a parti vegetáció (őshonos és tájidegen fafajú facsoportokkal, fasorokkal), üde gyepekkel a töltések előteréig. Üzemtervezett erdők nincsenek a területen.

(2) Érintettség vizsgálata

- A kezelési egység meghatározó élőhelytípusai (Á-NÉR 2011 kódok szerint): Őshonos fajú facsoportok, fasorok, erdősávok (RA); Őshonos fafajú puhafás jellegtelen vagy pionír erdők (RB); Üde és nedves cserjések (P2a); Galagonyás-kökényes-borókás száraz cserjések (P2b); Folyóvizek (U8)
- Natura 2000 élőhelyek: -

(3) Gazdálkodáshoz kötődő kezelési javaslatok

a) Kötelezően betartandó előírások

A Natura 2000 területekre vonatkozó gazdálkodási jellegű kötelező előírások és korlátozások a fenntartási terv elfogadásának időpontjában a kezelési egység élőhelytípusaira nincsenek.

b) Önkéntesen vállalható előírás-javaslatok

- A ritka fajhoz tartozó, vagy odvas, vagy böhöncös, vagy idős vagy más okból értékes faegyedek kijelölése és megőrzése az elő- és véghasználatok során. (E18)
- Az elő- és véghasználatok során az előzetesen meghatározott fa-, illetve cserjefajok teljeskörű kímélete. (E19)
- A vegyes összetételű faállományokban a nevelővágások során az idegenhonos fafajok eltávolítása. (E29)
- Az idegenhonos vagy tájidegen fafajokkal jellemezhető faállományokban a nevelővágások során az őshonos fafajok minden egyedének megőrzése az alsó- és a cserjeszintben is. (E30)
- A mikroélőhelyek fenntartása. (E39)
- Tájidegen fafaj erdőtelepítésben és erdőfelújításban a működési terület szerinti nemzeti park igazgatósággal előzetesen egyeztetve alkalmazható. (E79)

Magyarázat az önkéntesen vállalható előírásokhoz: az erdős előírásorokat a vízfolyásokat kísérő fa- és cserjesorokra adtuk meg. Indokolt a vízfolyást kísérő cserjesávok és fasorok állandó fenntartása, legalább az egyik parton („ökológiai oldal”).

(4) Élőhely-rekonstrukciós és élőhelyfejlesztési javaslatok

Az élőhely-rekonstrukciós és élőhelyfejlesztési javaslatokat a 3.2.1.1 „Vízgazdálkodást érintő kezelési előírások” fejezetben adjuk meg. Változatosabb medermorfológiai viszonyok kialakításának lehetőségének vizsgálatát javasoljuk.

(5) Erdőtelepítésre vonatkozó javaslat

A kezelési egység területén az erdőtelepítés nem javasolható

(6) Gazdálkodáshoz nem köthető javaslat

Javasoljuk a gumiabroncsokból álló partvédőmű középtávon történő felszámolását, megszüntetését.

(7) Kezelési javaslatok indoklása

A jelenleg faállománnyal borított terület kis részben tájidegen fajokból áll. A tájidegen fajok lecserélése hazai fafajokra általános természetvédelmi célkitűzés. További indoklás a 3.2.1.3 „Vízgazdálkodást érintő kezelési előírások” fejezetben található.

A korábban partvédőmű céljára kialakított gumiabroncsokat összetartó drótháló számos helyen sérült és korrodálódott, illetve azokat illetéktelenek elhordják és horgászhelyeket alakítanak ki azokból. Korábbi vízilétesítmény funkcióját már nem tudja ellátni, így a területen található jelölő fajokra negatív hatást gyakorol.

KE-3 kezelési egység

(1) Meghatározása: olyan egy és kétéves szántóföldi kultúrák, amelyek művelésből kivett területeket (udvar, csatorna, stb.) érintenek.

(2) Érintettség vizsgálata

- A kezelési egység meghatározó élőhelytípusai (Á-NÉR 2011 kódok szerint): Egyéves, intenzív szántóföldi kultúrák (T1)
- Natura 2000 élőhelyek: -

(3) Gazdálkodáshoz kötődő kezelési javaslatok

a) Kötelezően betartandó előírások

A Natura 2000 területekre vonatkozó gazdálkodási jellegű kötelező előírások és korlátozások a fenntartási terv elfogadásának időpontjában a kezelési egység élőhelytípusaira nincsenek.

b) Önkéntesen vállalható előírás-javaslatok

- Szántóföldön trágyaszarvas kialakítása tilos. (SZ13)
- Kizárólag környezetkímélő besorolású növényvédő szerek alkalmazása engedélyezett. (SZ19)
- Totális gyomirtó szerek használata nem engedélyezhető a területen. (SZ24)
- Tápanyag-utánpótlást csak szerves trágyával lehet végezni. (SZ37)
- Szántó füves élőhelyé alakítása gyeptelepítéssel. (SZ52) /Magyarázat: lásd az „élőhely-rekonstrukció és élőhelyfejlesztés” bekezdésben és a 3.2.2. fejezetben./

(4) Élőhely-rekonstrukciós és élőhelyfejlesztési javaslatok

Javasoljuk a jelenleg szántóként funkcionáló területek rét/legelő funkcióban történő hasznosítását visszagyepesítéssel. Az elszántott területrészek az eredeti területhasználat visszaállítását tartjuk szükségesnek, különösen a KE-1 egységgel érintkező élőhelyeken (természetközeli gyepek és hozzájuk kapcsolódó egyéb élőhelyfoltok).

(5) Erdőtelepítésre vonatkozó javaslat

A kezelési egység területén az erdőtelepítés nem javasolható.

(6) Gazdálkodáshoz nem köthető javaslat

Gazdálkodáshoz nem köthető jellegű kezelési javaslatok a kezelési egységre vonatkozóan nem merülnek fel.

(7) Kezelési javaslatok indoklása

A szántó hasznosítású területek igen kis kiterjedésűek és természetközeli gyepterületekhez kapcsolódva vannak jelen, ezért a művelési ág rét/legelő funkcióban történő hasznosítása révén, a spontán gyepesedés elősegítésével az említett élőhelyek kiterjedése növelhető lenne. Amíg a visszagyepesítés nem történik meg, szükséges a szántókon a javasolt korlátozások betartása az állapotromlás megakadályozása érdekében.

3.2.1.1. Vízgazdálkodást érintő kezelési előírások

A vízgazdálkodást érintő kezelési javaslatok a Sebes-Körösre vonatkoznak, amely a **KE-2** kezelési egységet alkotja.

Partkezelés: A kisvízi meder szegélyében a meder hossz-szelvényének nagyobb részében cserjés-fás szegélyvegetáció található. Ez a szegélyvegetáció több szakaszon ligetes jellegű, idős őshonos fákkal, főként fűzekkel. A szegélyvegetáció meghagyása kívánatos, legalább az egyik oldalon („ökológiai oldal”).

Víz kivétel: Abban az esetben, ha az engedéllyel rendelkező vízkivételek mindegyike kihasználja a teljes engedélyezett vízkivételi volumenét, ill. ezek a vízkivételek nagyrészt nyári kisvízes időszakokra esnek, az ökológiai vízigény biztosítása érdekében szükséges lehet a vízkivételek korlátozása. Ennek érdekében szükséges az ökológiai vízigény meghatározása.

Haltelepítés: A Sebes-Körös víztest horgászati hasznosítás alatt álló víztest. Javasoljuk az idegenhonos halfajok telepítésének teljes mellőzését, ill. az idegenhonos halfajok állományainak lehetőség szerinti visszaszorítását.

Változatosabb medermorfológiai viszonyok kialakítása: Javasoljuk megvizsgálni annak lehetőségét, hogy a természetes mederfejlődési folyamatoknak teret adó mederszakaszok a folyó mely szakaszán alakíthatók ki, akár rövid szakaszokon is.

Kezelési javaslatok indoklása:

Partkezelés: A középvízi meder szegélyében növekvő idős fák gyökérzete beelöl a kisvízi mederbe és számos halfaj, köztük a jelölő vágócsík (*Cobitis taenia*) számára is értékes

búvóhelyet jelent. A vízbe lógó gyökerek jó lehetőséget biztosítanak a fitofil szaporodási guildbe tartozó halfajok számára az ikrázásra. A fitofil szaporodási guildbe tartozó fajok közé tartozik a jelölő vágócsík (*Cobitis taenia*) is.

Víz kivétel: Mivel az öntözővízigény általában egybe esik a folyók kisvízes időszakával, ezért az engedélyekben szereplő vízkivételi volumenek maximális kihasználása esetén előfordulhat, hogy az érintett Berettyó-szakasz aktuális vízhozama nem éri el az ökológiai vízigény mennyiségét. Ez maga után vonhatja például a víz hőmérséklet túlzott megemelkedését és az oldott oxigéntartalom csökkenését, ill. a szennyvízbevezetések aktuális fajlagos terhelésének növekedését. A kedvezőtlen változások mértéke túllépheti a reofil jelölő halfajok környezeti optimumtartományát, ami az egyedsűrűség csökkenéséhez vezethet.

Haltelepítés: Az idegenhonos halfajok előretörésével a víztest halállományának természetessége csökken, a víztest ökológiai minőségi állapota az adott víztest referencia állapotához viszonyítva kedvezőtlen irányba változik. Az idegenhonos halfajok a legtöbb esetben igen erős kompetíciós képességgel bíró, széles toleranciaspektrumú fajok, melyek megjelenése és állományainak megerősödése a legtöbb esetben őshonos halfajok visszaszorulását, állományaik egyedsűrűségének csökkenését vonja maga után.

Változatosabb medermorfológiai viszonyok kialakítása: A természetes mederfejlődési, elsősorban laterális eróziós folyamatok beindulásának eredményeként megindul a kanyarulatfejlődés, az érintett szakaszon a mederkeresztszelvény aszimmetriájának mértéke növekszik. A folyamat eredményeként várhatóan a homorú parton megjelennek erodált szakadópartok és a domború part mentén az erodált partfalból származó mederanyag akkumulációjának eredményeként palajok alakulhatnak ki. Az érintett szakaszok keresztszelvényeiben az áramlási viszonyok heterogénebbé válnak.

3.2.2. Élőhely-rekonstrukció és élőhelyfejlesztés

Az élőhely-rekonstrukciós, fejlesztési lehetőségek előírászerűen a kezelési egységekben (KE), a 3.2.1. fejezetben belül bedolgozva is megjelennek az önkéntesen vállalható kezelési előírások között.

A **KE-2** egység esetében az élőhely-rekonstrukciós és élőhelyfejlesztési javaslatokat a 3.2.1.1. „Vízgazdálkodást érintő kezelési előírások” fejezetben is megadjuk. Változatosabb medermorfológiai viszonyok kialakításának lehetőségének vizsgálatát javasoljuk, mivel a annak eredményeként nő a természetes mederfejlődési folyamatokkal érintett mederszakasz élőhelyi heterogenitása. A változatosabb élőhelykínálat változatosabb életközösség kialakulására ad lehetőséget.

A **KE-3** egység esetében javasoljuk a jelenleg szántóként funkcionáló területek rét/legelő funkcióban történő hasznosítását visszagyepesítéssel. Az elszántott területrészekben az eredeti területhasználat visszaállítását tartjuk szükségesnek, különösen a KE-1 egységgel érintkező élőhelyeken (természetközeli gyepes és hozzájuk kapcsolódó egyéb élőhelyfoltok).

3.2.3. Fajvédelmi intézkedések

A tervezési terület jelölő fajainak védelme alapvetően az élőhelyek megfelelő kezelésén keresztül biztosítható, a 3.2.1. fejezetben részletezett élőhelykezelési javaslatok alapján. Specifikus fajvédelmi intézkedések nem indokoltak.

3.2.4. Kutatás, monitorozás

A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) keretében a területen monitorozás nem zajlik.

A jövőbeni kutatások célja a területen előforduló, illetve potenciálisan megjelenő közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok állományváltozásának követése.

A **potenciálisan megjelenő közösségi jelentőségű élőhelyek** monitorozására javasoljuk az NBmR protokoll szerinti élőhelytérképezés elvégzését 10 évente.

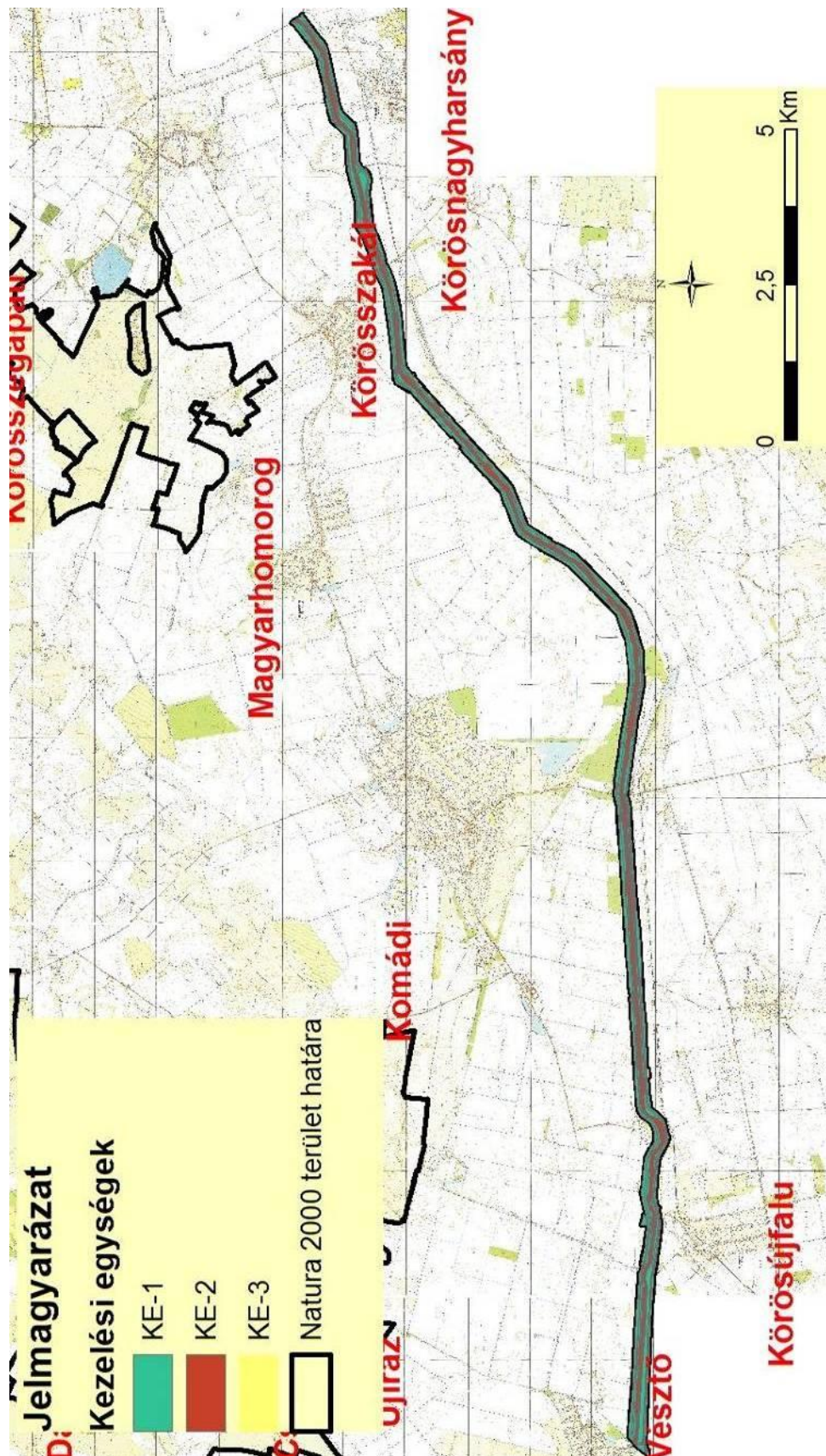
A **jelölő halfajok** monitorozása NBmR módszertan szerint javasolt, 5 évente.

Ugyancsak NBmR módszertan szerint végezhető a **jelölő vízi makrogerinctelen-fajok** monitorozása, 5 évente.

3.2.5. Mellékletek

A gazdálkodáshoz és egyéb területhasználathoz köthető kezelési egységek megjelenítése (2014-es állapot).

3.3. A kezelési javaslatok megvalósításának lehetséges eszközei a jogi háttér és a tulajdonviszonyok függvényében

A tervezési terület egésze a Felső-Sebes-Körös (HUHN20004) különleges természetmegőrzési területbe tartozik, tehát a tervezési területre alapvetően a 275/2004 (X.8.) Kormányrendelet az irányadó.

Ezen túl a terület részben az országos ökológiai hálózat ökológiai folyosó övezetének is része (ld. 1.6. fejezet).

A tervezési terület legnagyobb részben a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság tulajdonában van.

A kezelési javaslatok megvalósítása esetén a fentebb összefoglalt körülményeket kell figyelembe venni.

3.3.1. Agrártámogatások

3.3.1.1. Jelenlegi működő agrártámogatási rendszer

A Felső-Sebes-Körös különleges természetmegőrzési területen a Felső-Sebes-Körös dominál, így a tervezési területen egyáltalán nem, vagy csak nagyon korlátozottan vehetőek igénybe a különböző agrártámogatások.

Amennyiben igénybe veszik, abban az esetben a területen gazdálkodó mezőgazdasági termelők számára az alábbi agrártámogatási források érhetőek el:

Egységes területalapú támogatás (SAPS):

A támogatás mértékéről évente a Vidékfejlesztési Miniszter dönt miniszteri rendeletben. A támogatás igénybevételének feltétele, hogy a gazdálkodó maradéktalanul tartsa be az 50/2008.(IV.24.) FVM rendeletben foglaltakat, amely a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti állapot feltételrendszereit tartalmazza.

Agrár-környezetgazdálkodási támogatás (AKG):

Középhosszú távú (5 gazdálkodási év) támogatási rendszer, melynek feltételeit a Vidékfejlesztési Miniszter által kiadott miniszteri rendelet szabályoz. Az elérhető támogatás mértéke az extenzív gyepgazdálkodás célprogramban legeltetéses hasznosítás esetén 77 Euró/ha-nak megfelelő forintösszeg, kaszálásos hasznosítás esetén 40 Euró/ha-nak megfelelő forintösszeg. Ökológiai gyepgazdálkodás célprogramban legeltetéses hasznosítás esetén 85 Euró/ha-nak megfelelő forintösszeg, kaszálásos hasznosítás esetén 48 Euró/ha-nak megfelelő forintösszeg érhető el.

Kötelező földhasználati előírások ellenértékéért igényelhető kompenzációs jellegű kifizetések:

Tekintettel arra, hogy a 269/2007. (X. 18.) Korm. rendelet alapján földhasználati előírások vannak hatályban a gyepterületekre vonatkozóan, a Natura 2000 gyepterületeken történő gazdálkodáshoz területalapú, kompenzációs támogatás vehető igénybe, melynek értéke 38 EUR/ha évente.

3.3.1.2. Javasolt agrártámogatási rendszer

Kifejezetten Natura 2000 területekre jelenleg a Natura 2000 gyep- és erdőterületekre vonatkozóan létezik kompenzációs kifizetés. Látható azonban, hogy jelenleg nincsen hatályban szántó és halastó művelési ágú, valamint egyéb természetvédelmi szempontból fontos élőhelyre (láprét, vizes élőhelyek stb.) kidolgozott földhasználati előírás, illetve ez alapján kompenzációs kifizetés. Ebből adódóan ezekre a területekre csupán az egyéb földhasználati korlátozások (nitrát területekre, védett területekre vonatkozó) vannak

érvényben, speciális faj és élőhelyvédelmi intézkedések nincsenek.

A Natura 2000 gyepterületekre vonatkozó jelenlegi földhasználati előírások általános értelemben olyan gyephasználatot támogatnak, amely országos léptéket tekintve általában szükségesek a gyepek természetességének megőrzéséhez. Ugyanakkor általánosságukból következően nem képesek kezelni olyan helyi és speciális problémákat, amelyek éppen a jelölő értékek miatt fontosak (egyes kivételes esetekben akár ellent is mondhatnak a Natura 2000 célkitűzéseknek). A fenntartási terv egyik szerepe éppen azoknak a lokális kezelési feladatoknak a meghatározása, amelyek támogatási rendszerbe való beépítése a Natura 2000 célkitűzések szempontjából szükséges.

A Felső-Sebes-Körös fenntartási tervének tanulságai alapján az agrártámogatási rendszer módosításával, bővítésével, kiegészítésével kapcsolatban a javaslatok két szintre bontva képzelhetők el:

Kötelező szint: A terület jelenlegi állapotának megőrzése érdekében szükséges tevékenységek, amelyeket minden Natura 2000 földhasználóra kötelező érvényűen szükséges érvénybe léptetni. Ez a kötelező földhasználati szabályok kibővítésével, illetve a meglévő szabályok módosításával/összehangolásával, és a hozzájuk kapcsolódó kompenzációs kifizetések megváltoztatásával léptethető életbe.

Önkéntes szint: A terület természeti állapotának javítását szolgáló eszközök, amelyek az egyes területek, kezelési egységek sajátosságainak megfelelően önkéntes vállalás alapján ösztönzik a területhasználót az élőhelyek állapotának javítására, a közösségi jelentőségű fajok populációinak erősítésére. Ezek az eszközök ilyen értelemben átmenetet mutatnak az élőhelyfejlesztési- élőhelyrekonstrukciós támogatások irányába, de nem jelentenek olyan mértékű beavatkozást, ami kifejezetten nagy beruházási igényűek.

A jelenlegi támogatási rendszer nem teszi érdekeltté a gazdálkodókat a nem hasznosított mezőgazdasági területek megőrzésében, hanem jellemzően azok eltüntetésére ösztönöz. Mivel ezek a területek nem támogatható területrészek, a támogatható terület maximalizálása érdekében a gazdálkodók gyakran eltüntetik a szegélyvegetációt, cserjéseket, kaszálják az értéktelen szénát adó, vagy vízállásos területeket is, amelyeken korábban sosem folytattak gyeppgazdálkodást. Ez a helyzet úgy javítható, ha agrártámogatás lesz igényelhető a nem művelt területekre, azaz nemcsak a kivett művelési ágú területekre, hanem a művelés alatt álló területek egyes részterületeire is.

A Natura 2000 területek közötti koherencia biztosítása érdekében fontos lenne a természeti területek és az ökológiai hálózatba tartozó területek kedvező állapotának megőrzése a Natura 2000 területeken kívül is.

A fenti problémára megoldás lehet, ha a természetvédelmi szempontból értékes, de gazdaságosan nem művelhető területek is legalább minimális mértékben támogathatóak lennének, ezáltal nem lennének teljesen haszontalanok a tulajdonosok, földhasználók számára.

A támogatási rendszer kialakítása során figyelembe kellene vennie a támogatásra benyújtott terület természetvédelmi értékességét, sajátos ökoszisztéma szolgáltatásait, az ott megtalálható, elkülönülő élőhelyfoltok természetességi értékét és a jó természetességű területeken vagy részterületeken azoknak a fennmaradását segítő gazdálkodást vagy akár a „nem beavatkozást” kellene ösztönözni.

3.3.2. Pályázatok

A tervezési területre a természetvédelmi célkitűzések megvalósításával kapcsolatos pályázat nincs folyamatban, sem tervezési fázisban.

3.3.3. Egyéb

A tervezési területre nincs egyéb javaslat.

3.4. A terv egyeztetési folyamatának dokumentációja

3.4.1. Felhasznált kommunikációs eszközök

A fenntartási terv elfogadtatása a tervezési területen illetékes érintettekkel elengedhetetlenül fontos, ezért a tervek készítése során folyamatos kapcsolattartás, egyeztetés történik a helyi érintettekkel.

1. Előzetesen interjúk készültek (személyesen – telefonon keresztül) a területileg illetékes önkormányzatokkal (Komádi, Körösszakál, Körösszegapáti, Magyarhomorog, Biharugra, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Vésztő).
2. A kommunikációs időszakban a fenntartási terv egyeztetési változatai folyamatosan elérhetőek a projekt honlapján (<http://natura2000.nimfea.hu/20004.htm>).
3. A tervek készítése előzetes tájékoztatója előtt telefonos, postai és e-mailes kapcsolatfelvétel történt a fent említett címzettekén kívül a falugazdással, gazdálkodókkal, a működési terület szerint illetékes nemzeti park igazgatósággal (Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság), a zöldhatósággal (Tiszántúli Környezetvédelmi és Természetvédelmi Felügyelőség), a vízügyi igazgatósággal (Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság, Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság) és az erdészeti hatósággal (Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Erdészeti Igazgatósága). A terv egyeztetési változata e-mailen keresztül és postai úton jutott el az érintettekhez.

A fenntartási terv első változatának megvitatása:

1. Fórum (2014. augusztus 26. Magyarhomorog, résztvevők száma: 13 fő): A fent részletezett tájékoztató lépések után következett az egyeztető falufórum. A terület nagysága és az érintett település és lakosság szám alapján egy fórum megtartása volt indokolt. Az egyeztető fórum jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy ennek révén az érintettek egy nyílt tervezési folyamatba kapcsolódhatnak be, megoszthatják egymással és a tervezőkkel a véleményüket a fenntartási tervek kapcsán, és változtatásokat eszközölhetnek. Mindezzel nem csak javulhat a terv szakmai színvonala (hiszen több szempontot fog tükrözni), de növekedhet a terv helyi elfogadottsága is. A fórumra meghívást kaptak a település vezetői, a jelentősebb helyi gazdálkodók, a vadászársaságok, a hivatalos szervek és kezelők részéről pedig a falugazdász, a helyi gazdaszövetkezet és a Tiszántúli Környezetvédelmi és Természetvédelmi Felügyelőség képviselői. A projektben résztvevők oldaláról a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársai vettek részt. A fórumot a Trollius Europaeus Bt. és a Nimfea Természetvédelmi Egyesület vezette le, az elhangzottakról jegyzőkönyv készült, amelyet átadott a tervezőnek, hogy az észrevételeket építse be a terv második változatába.
2. Terepbejárás (2014. augusztus 26. Magyarhomorog, résztvevők száma: 3 fő): a falufórum után a terepbejárás következett, amely során személyesen meg lehetett tekinteni a terv által és a fórum során felvetett konfliktusforrásokat. A terepbejárást a KTT természetvédelmi őrök vezette, a Trollius Europaeus Bt. és a Nimfea Természetvédelmi Egyesület az

elhangzotokról jegyzőkönyvet készített, amelyet átadott a tervezőnek, hogy az észrevételeket építse be a terv második változatába.

3. Az érintettek lehetőséget kaptak a terv írásban történő véleményezésére is. Az észrevételeket megkapta a tervező, hogy építse be a terv második változatába.
4. Az egyeztetés folyamán a véleményezhető terv dokumentáció megtekinthető volt a projekt honlapján, amely elérhető a <http://natura2000.nimfea.hu/20004.htm> hivatkozáson. Ugyanitt véleményezési lehetőség is volt, a beérkezett észrevételeket megkapta a tervező, hogy építse be a terv második változatába.

A fenntartási terv elfogadását követően javasolt kommunikációs intézkedések:

1. A fenntartási terv elérhetőségének biztosítása a nagyközönség számára.
2. Hasznos lenne további tájékoztató táblák kihelyezése a tervezési terület különböző pontjain, amelyből a gazdálkodók és a területen megfordulók megismerhetik a kTT kijelölésének céljait, a fontosabb jelölőfajokat és élőhelyeket, valamint a kötelező előírásokat és támogatási lehetőségeket.

3.4.2. A kommunikáció címzettjei

1. a Felső-Sebes-Körös gyepes Natura 2000 területtel érintett települések (Komádi, Körösszakál, Körösszegapáti, Magyarhomorog, Biharugra, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Vésztő) képviselői,
2. jelentősebb helyi gazdálkodók,
3. a KTT területén működő vadásztársaságok (Körösmenti Vadásztársaság, Bihar Népe Vadásztársaság, Körösnagyharsányi Vadásztársaság, Biharugrai Földtulajdonosi Vadászati Társulat, Körösújfalui Földtulajdonosi Vadászati Egyesület) képviselői,
4. falugazdászok,
5. Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság,
6. Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság
7. Tiszántúli Környezetvédelmi és Természetvédelmi Felügyelőség,
8. Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság,
9. Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Erdészeti Igazgatósága
10. Nemzeti Földalapkezelő Szervezet
11. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara

3.4.3. Egyeztetés hatósági és területi kezelő szervekkel

A hatósági és területi kezelő szervek levélben meghívást kapnak a falufórumokra és terepbejárásokra, valamint ugyanezen levélben értesítést kapnak a dokumentáció véleményezhetőségéről és a kifüggesztés időpontjáról.

A fenntartási tervvel kapcsolatban mindössze a Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság és a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság (HNPI) formált véleményt.

Előbbiek kérését fogalmazták meg, miszerint a vízfolyás mentén található cserjés-fás vegetáció legalább részleges megőrzésére szolgáló javaslatok kerüljenek ki a tervből, mivel az elsődleges cél a nagyvízi meder kezelési szempontjainak érvényesítése. Véleményünk szerint a javaslatok meghagyhatók, nem kötelező érvényűek, de a jövőben támogatási rendszerbe illeszthetők.

A HNPI ügyfélként a fenntartási terv készítésében aktívan közreműködött és a kezelési javaslatok kialakításában vett részt.